

ÖNSTA 1 och 2

Mangårdsbyggnaden Önsta 1, i förgrunden Jacob Pettersson i bakgrunden hans hustru Emmy på 1940-50-talet. Huset byggt 1929.

Önsta har under hela sin kända tillvaro varit en frälseägd gård. Frälse-gård innebär att den ägs av en frälseman som åtnjuter vissa skattefriheter och med dessa sammanhängande privilegier. Han brukar inte jorden utan arrenderas av en landbo som betalar avgift till frälsemannen. En sådan gård kan säljas eller ärvas och om frälsemannen bor på gården kallas den "sätesgård" i och med det befrias han ifrån grundskatt. De hör till de svårare att skildra då de ej hittas i skattelängderna så länge frälse naturen varar.

1371 omnämns "Ödnastom" i Tuhundra Härad, alltså Önsta, en Gisle Uddson Skivraby och hans hustru Helena säljer mark till Lars Ingebiörnson. Det handlar om 1 markland (8 tunnland) för 100 mark (8 mark i 2015 års penningvärde är c:a 8,000 kr så 100 mark blir c:a 100,000 kr). Senare samma år säljer en Finvid Finvidson 1 markland för samma belopp, 100 mark, till Lars Ingebiörnson. Denna jord som Gustaf Arfvidson ägt hade säljaren fått i arv.

Ytterligare ett köp av jord i Önsta äger rum och säljes till Lars , 1 mark-land för 100 mark, men säljaren är en annan. Lars Ingebiörnson verkar tydligen vara en välbärgad man som kan köpa jord för så stora pengar. Han är väpnare och fogde, men inte som fogde i Västerås. Förste säljaren Gisle Uddson har ej kunnat spårats och Finvid Finvidson skrives ibland till Askö och en annan gång är han i Fycklinge. Denne Finnvid Finvidson var Riksråd ifrån 1362 och gift med ägaren på Ekolsunds Slott i sitt andra äktenskap. Han avled troligen 1383 enligt Wikipedia.

1435 pantsätter riddaren Swarte Åke Jönson en gård "Ödnista" (Önsta) och en gård i "Ödinsten" i Lundby socken (Önsten vid Johannesberg). Önsta har

också hetat Östergården eller Österby, vilket så småningom blev Ösby. När Ösby "utbrutits" ur Önsta är okänt och nämns inte före 1440.

Önsta förblir frälsegård i århundraden, ända till vår tid och delad på två brukare för det mesta. Önsta förekommer inte vid Räfste-tinget 1399 (Räfste-ting är konungens domsrätt för att fastställa de förpliktelser som åligger mot kronan) då så många fick lämna tillbaka jord till "skatte"

En jordtransaktion där Önsta är inblandad, äger rum 1486 då "Hustru Kristina" i Kumla gör sitt testamente, där hon ger till Dingtuna Kyrka 1 mark (=1,000 kr) och 11 öresland (11 tunnland) samt 2 öresland (2 tunnland) till Svedvi Kyrka. Vem var då Kristina? Kanske av frälseäkt, men vi vet inte.

År 1371 är det sista år som Lars Ingebiörnson nämns i källorna. Vem tog hand om jorden, när han lämnade jordlivet, som han hade köpt. Likaså de två trädgårdarna i Västerås, den ena söder om Nicolai Kyrka och den andra söder om Nicolai kyrkogård. Nicolai Kyrka låg beläget i nuvarande kvarter Livia som begränsas av Norra Källgatan i väster, Kungsgatan i norr, Slottsgatan i öster samt Stora gatan i söder. Alltså trädgårdarna låg där Stora gatan ligger idag, den fanns inte på den här tiden. Nicolai Kyrka var en socken kyrka och revs på 1500-talet.

De 11 öreslanden (11 tunnland) som Dingtuna fick var knappast hela gården – kanske halva. De åren som gården var i kyrklig ägo blev det ett uppehåll i frälseägandet. Frälsegods var en gård som brukades av en "fri man som inte är någon träl" och de befriades som sagt av kungen ifrån skatt.

Under lång tid finns inga namn på brukare på gården. Det är stora luckor i fräselängderna på Önsta- "halvorna", men det framgår att inte alla har varit skattebefriade. 1535 finner man några namn på Önsta i "Drengelhjelpen" där skattar de som har drängar och dit räknas också söner hemmavid.

En Olof i Önsta betalar 2 mark (2,000 kr) och han är den första landbon eller arrendatorn som nämns i handlingarna. Någon husbonde till Olof syns inte till, det dröjer ett tiotal år tills den första fräselängden. Olof är inte kvar 1540, dör troligen 1535.

I "Kungsfodringen", vilket är en förteckning över all dem som skulle "fodra" kungshästar in natura, står en Erich vilken återkommer i flera år. Han är frälsebonde och verkar vara kvar rätt länge på gården och där bodde även Olofs änka. De återfinns fram till 1576 och då hade Erich haft Önsta i 36 år.

1576 kommer en ny husbonde, fru Margareta ifrån Gölsholm (Björkholm), där Engelbrekt mördades. Vid den tiden förekommer 4 st på Önsta!! Mårten, Peder, Lasse samt ytterligare en Peder. En annan husbonde var Greve Peder boende på Ribeholm.

Ur domboken 15090930 berättas om Knut Jute i Önnesta, han kom till rätten och klagade på sin granne Nils Filipsson i Torp att han hade slagit hans hund.

Detta grundade sig på gammalt hat och avund. Om man trodde att landsbygden på 1500- och 1600 talet alltid var ett lugnt samhälle så får man en annan uppfattning efter att ha läst domarboken. Det var rätt ofta som grannar ryker ihop på väg till och från Västerås. Orsaken var oftast "Öll" (öl) precis som nu fast numera i lägre åldrar.

Runt sekelskiftet 1500 – 1600 taletrådde fruktansvärd missväxt, nöd, hunger och sjukdomar. Många gårdar blev "öde" men Önsta var ej bland dem, kanske var det en fördel för landbonden att ej ensam bära ansvaret för gården. De senaste ägarna till Önstagårdarna var ju som nämnts, Fru Margareta och Greve Per till Ribeholm 1586 så det underlättade. Per var enligt uppgift den förste greven i den stora Brahe-ätten, han innehade även Skokloster så Önstas jord var ju inte så mycket.

Landbo vid denna tidpunkt var Lasse Knut Jute, troligen dansk, ibörjan av 1600- talet. Önsta I blir trots dessa ägare "ödhe" runt 1603, men Önsta II klarar sig där Knut huserar. 1604 dyker en Oluff upp och han förekommer åtminstone i 13 år framåt. Vad som under de "frysta" åren i Lundby är okänt. Men känt är att det fanns ett förfall, både kyrkligt och världsligt, så det var något för Biskop Rudbeckius att ta itu med.

Den 22/10 1612 bli Oluff i Önnesta sakfällad för olydnad. Han hade vidare stött den gamle mannen Bengt i Bärby med en stör. Lite mera ur domarboken gällande Oluff, 1614 erlägger han "saköre", vilket torde vara ett slags bötesstraff för slagsmål, vilket tycks vara vanliga vid den här tiden.

Angående ödes gårdar så har tydligen Torp drabbats av "ödesmål" betydligt senare än Önsta. Domarboken säger att Oluff 1634 tog hemmanet Torp och likaså 1635. Detta uttryck grundar sig i att man då hjälper och "sätter gården i stånd" efter ödesmål. Oluff har tydligen gjort sig en vinst på detta och får därmed giva Anders Mattson i Torp ett pund säd.

1617 verkar båda gårdarna vara i gång efter "ödesmålen" och Oluff, som nu anges med efternamnet Person, har fått en ny granne på gård II, nämligen Sigge Helgeson

De uppgifter som nu skrivs kommer ifrån kyrkliga källor. Biskop Rudbeckius var den som satt kyrkobokföringen igång och alldeles särskilt i Lundby som han kallade "min annexa". 1628 är en "gårdalängd" daterad och den upptar alla gårdar i socknen samt åt vilket väderstreck från kyrkan sett de ligger. Kyrkan betraktas som mittpunkt, och gårdarna är efter gammal sed uppskrivna "medsols".

1628 är Axel Oxenstierna ägare till Önsta I och 1631 har Önsta II blivit frälse med, troligtvis, Magnus Brahe som ägare. Oluff Person och hans hustru Christina lever och är landbo på Önsta I och på Önsta II är Matts Jönson med sannolikt en hustru vid namn Brita landbo.

1656 går "salig Oluff Person" ur tiden och har då varit på Önsta i ett halvt sekel, sedan 1604. Han har då varit en stor man på gården och i socknen efter den tidens mått mätt. Han hade ägt som mest 4 oxar, 6 kor, 6 stutar, 6 kvigor och 16 får, vilket var väldigt mycket på den här tiden.

1670 kommer Håkan Person med hustru Anna till Önsta I ifrån Ellberga Dingtuna. Han var Murmestare, och de har 5 barn. På Önsta II finns nu en Anders Mårtensson med hustru Anna och en son. Hon kommer ifrån Tönsta och avlider i början av 1690- talet.

Håkan person finns ett otal gånger med i domarboken för diverse olika saker. 1677 fick han böta 3 mark för att han okvädat Erich Essbiörnsson i Ingelsta och kallat honom för en "blötwellig och hundsvått". En annan gång har han på en söndag öfverhoppat Erich med grova ährerörigheter och hotat att vilja stäna (stena?) ihjäl honom. En gång beskyllt Erich svärmoder för en fullkomlig trollkona på kyrkovägen. Dessa hör till hans mindre förseelser, han hann med flesta.

1685 går reduktionen fram över landet och det blir förändringar för många gårdar. Önstas två frälsehemman går dock fria, medan t.ex. granngården Tönsta reduceras från Wachmeister-släkten till en militär "rentemestare"

Önsta I övertages av Håkans son Anders Håkansson och gården ägs nu av en fru Barbro Fleming. Önsta II äges av en Johan Gyllenstierna och drivs av Anders Mårtensson. Det talas i domarboken om Ösbybäcken 1687 då Nils i Ösby hade stängt sina ägor så att vägen mellan "Önnesta" och Ösby kom att gå över bäcken.

Gyllenstierna som är ägare av Önsta II är en synnerligen framstående man i riket och han är Karl XI:s vän. Han har lämnat ett minne i Önsta historien, nämligen en karta, personligt anskaffad efter enligt Lantmäteriets mening, troligen ifrån 1680. Det har ingen annan frälsegård i Lundby fått. Kartan är "författad" av Lantmätaren Johan Carlstedt.

Till gården finns det största gravfältet i socknen och området med stensättningar och gravar har varit erbjudet som gåva till Fornminnesföreningen, med löfte om inhägnad, men svar erhöles aldrig. Detta har vidimerats av den boende Jacob Pettersson

På 1690-talet tar Murmester Håkan Persons son, som nämndes ovan, Anders Håkansson över Önsta I och på Önsta II kommer en Lars Andersson och tar över efter Anders Mårtensson.

1692 "skördas" 4 liv i Önsta, nämligen Fjärdingsman Anders Mårtensson, hans lilla dotter, Murmester Håkan Person och en hustru Barbro. Kanske var det Anders Mårtenssons fru.

1696 kommer en Erich Andersson till Önsta II och i början på 1700-talet en hel del svåra år, krig, hunger och värst den stora pesten med kulmen 1710. Konstigt nog skördade inte pesten så många offer i Lundby som i övriga landet. De som dog i pesten fick ej begravas på kyrkogården, så det kan vara så att dödsorsaken inte framgick riktigt.

Som har nämnts tidigare så var Erich Anderssons granne Lars Jönson skrivna på Önsta. Erich var ju son till Anders Mårtensson och Lars Jönson har också anknytning bakåt. Det bor då 8 st i Erich hushåll och 13 st i Lars. På den tiden räknades inte barn under 15 år, så det var en ansenlig "folkmängd" på de båda gårdarna i Önsta. Erich går ur tiden 1731.

Gustaf Cronhielm står senare som ägare till Önsta II, som även kallades Västra Önsta, och Önsta I, Östra Önsta, står tillsammans med frälsegårdarna Hammarby och Giltuna samt att Jacob Cronstedt är dess ägare.

I vanliga fall var det 6 st rotar i Lundby socken men mellan 1730 och 1740 är det 9 rotar. Johannesberg räckte ensamt till en rote och likaså Gränsta med sina 9 torp i Gränsta Hagar. I Önsta rote ingår Ingelsta och Giltuna.

År 1742 så bor en Johan Eriksson på Önsta I med sin hustru Anna och en Johan Johansson med hustru Helena Ersdotter har övertagit Önsta II.

1775 återgår Lundby till att ha 6 rotar och då sorterar Önsta under Skälby rote tillsammans med Ingelsta och Giltuna. Under 1775 märks en delning av socknens gårdar och får då "dubbel bemanning". Önsta I ligger under Cronstedt på Fullerö.

Mellan 1779 och 1785 skedde storskifte på Önsta och Torp gemen-samt, vilket troligen betyder nära samarbete redan under tidigare år. Det var många stridiga inlägg och fordringar i skiftet, så Lantmätarna drog nog en lättna-dens suck när allt kunde sändas in för stadsfästning. Detta storskifte gällde till största delen Torp, så när den var klar gjordes den på Önsta och jorden delades lika, 6 öresland (tunnland) var, med avseende på jämlika jordar. Storskiftena slarvades inte igenom av Lantmätarna innan de lämnades till Häradsrätten för att stadfästas, hur besvärliga de än kunnat vara många gånger.

Karta över storskiftet 1779 på Önssta och Torp

Det är lite delade meningar, ibland, vilka som brukade gårdarna. På Önssta I står en Anders Person och på Önssta II Jan Axelsson detta runt 1770-1780. Enligt Hfb 1785-1794 har Önssta gårdarna nya brukare nämligen Per Person och Erich Erson, båda gifta med Andersdöttrar. Är det manne Anders persons döttrar ?

Per Erson dör 1795 och då dyker en Olof Erson upp på Önssta II. Han är den ende av de tre som är kvar 1795-1814 och gift med Andersdotter även han. Olof är kvar till 1830 och då har han varit på gården i 36 år

Olof Ersons hustru Christina Andersdotter avlider 1831, året efter sin make, och här kommer hennes dödsdata: Christina Andersdotter född i Dingtuna gift I:a gången med Anders 1778-1783, II:a gången Erik Carlsson Östjädra åren 1784-1790 och den III:e och sista gången med Olof Erson Önssta 1791. Dödsorsaken berodde på ålderdom och bröstsjuka (TBC) vid 81 års ålder. 1844 dör även Olof Erson född 1767, 76 år gammal, så hans hustru Christina var, född 1750, var 17 år äldre. Dödsorsaken för Olof var rosfeber (streptokockinflammation).

Carl Erson, som var styvson till Olof, med hustru Maria Carlsdotter tog över gården. Carl dog relativt ung vid 49 års ålder i nervfeber (tyfus), vilket gick epidemiskt i Lundby. Änkan Maria skötte gården efter makens död. Önssta II sköttes vid den här tiden av Greve Cronstedts tjänstefolk. Så småningom kom en P.E. Andersson och övertog efter grevens tjänstefolk. Han är då på Önssta I.

Inga arbeten var tydligen främmande för änkan Maria Carlsdotter, hon är ännu en av de "dugande" kvinnor som axlade gårdens börda, när de blev ensamma. Ibland skuras kyrkan, kör till kvarn åt de fattiga och hämtar timmer till någon. Hon utförde väldigt många dagsverken, enligt dagsverksboken som fanns i socknen, i byn så detta var hennes liv som änka.

Maria Flyttade senare till Dingtuna något år efter 1857. Vad hon ägnade sig åt då vet vi inte. Troligtvis "vilade" hon inte under sina sista år fram till 1879 då hon avlider.

Carl Ersons dotter Maria Christina Carlsdotter gifter sig med hemmans brukaren Johan Erik Karlsson och tar över efter P.E. Andersson, som bara stannade i ett år och flyttade till Dingtuna

Johan Karlsson började 1859 och håller ut till 1896, då han går hädan. De fick en dotter Emilia Christina född 1859 som gifter sig med Johan Reinhold Eriksson i Ösby I.

Att hålla reda, som sagt på gårdarna I och II och vilka som brukade dem är många gånger svårt och av mindre vikt. En son till Carl Erson, Carl Erik Carlsson har Önsta I 1862. Så flyttar även han till Dingtuna, som visst de flesta gör. Nu klarnar det vart Maria Carldotter tog vägen, sannolikt till denne son Carl Erik. Carl Erik dör 1894, alltså långt före modern.

Sedan är det ingen arrendator på Önsta II. En karl Johan Johansson står som första ägare till Västra gården Önsta II. Han flyttar efter några till Tillberga 1898.

Önsta II, eller Västra Önsta som det också kallades, okänt vilket år. Mangårdsbyggnaden från i början av 1800-talet

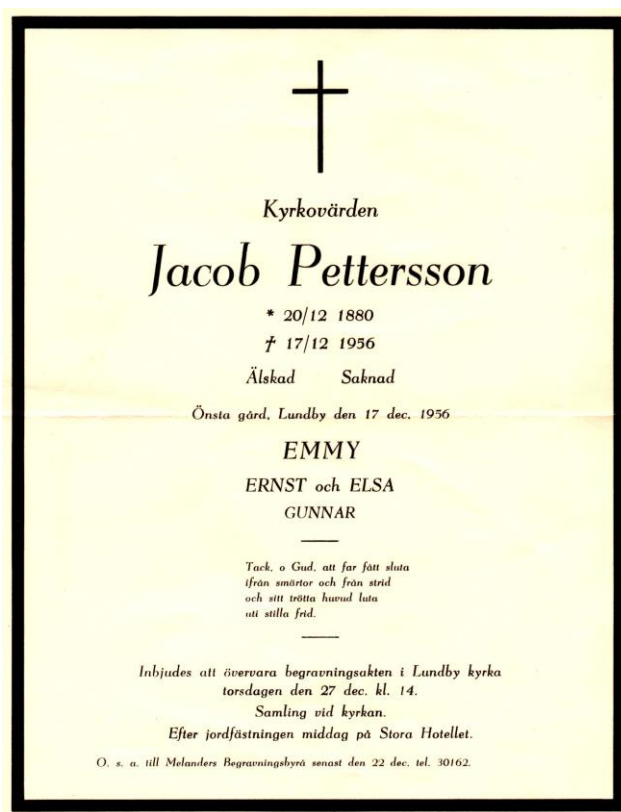
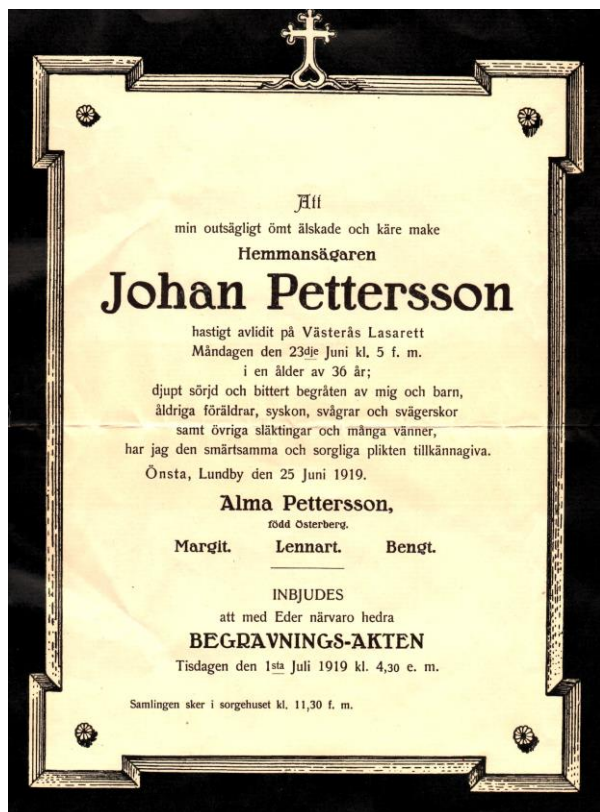

Till Önsta II 1898 efter Karl Johan Johansson kommer Ernst August Pettersson född 1850 ifrån Stockholm, gift med Johanna Maria Bergström, som tar över gården. De har en son Jacob August född 1880 och han gifter sig med Hellby dottern Selma Emilia Johansson född 1882 i Haraker.

Denne Jacob behöver ingen närmare presentation för alla, åtminstone de äldre Lundbyborna, känner och minns honom som kyrkvärd i många år. Hans far står skriven på Önsta tills 1906 då han och hans fru flyttar till Västerås, varefter sonen Jacob tydligen tar över .

Önsta – bröllopet mellan Jacob och Emilia den 24:e juni 1906 torde inte ha glömts av dem som var med och som lever. De minns säkert än lövsalarna på gården för bröllopsmiddagen i tvådagars bröllopet då sommaren stod ljus kring gården.

Jacob och hans fader, därförinnan, ägde alltså Önsta II. Den andra gården Önsta I torde också ha förvärvats, när vet vi inte säkert. En August Henning Kohlin arrenderar Önsta I ifrån 1895-1909 som sedan flyttar till Barkarö och efterträdes av Johan Pettersson och hans hustru Alma Österberg ifrån Munktorp. Johan avlider 1919 endast 36 år gammal. Alma var syster till Judit Pettersson som ägde Ekeborg i Lundby med hennes make Karl-Axel Pettersson.

*Inbjudningskort till Johan Pettersson och Jacob Petterssons begravningar.
Verkligen fina och vackra.*

Enligt Församlingsboken 1908-1923 så verkar det som om en Fredrik Gustav Gustavsson ifrån Lillhärad arrenderar gården mellan 1921-1923. Om det är efter honom som Jacob Pettersson köper även Önsta I är lite oklart.

Jacob Pettersson avlider i dec 1956 och då blir hans son Ernst och hans hustru Elsa som övertar gårdarna men de verkar inte som de bor på någon av gårdarna vid övertagandet, för han är 1946 skriven i Västerås. Jorden arrenderas av Elon Johansson med hustru Milda sedan någon gång på 1940-talet. Står som arrendator, i Arkiv Digital över folk boende år 1950, ifrån 1946 och är så fram till 1967. Det verkar som om Ernst flyttar till Västerås när Elon kommer till gården, stämmer med mantalsskrivnings åren 1946 på båda. Västerås Stad är troligtvis ägare av gårdarna sedan i senare delen av 1960-talet. Under 60-talet så inköpte Västerås Stad de flesta gårdarna i Lundby socken.

När Elon Johansson slutar 1967 så året efter 1968 övertar Karl-Axel Wilén ifrån Hacksta arrendet på Önsta och håller på till 1986. Mellan åren 1987 och 1993 så brukas Önsta jorden av Thunberg ifrån Ytterhälla samt Johansson på Ingelsta som delar på arrendet. 1994 till 1996 så brukar Lars Wretlund ifrån Galttegen och Lars Pettersson i Husta jorden på Önsta.

Året innan, alltså 1993 köper Mario Scandola och hans fru Eva gården, och börjar då att rusta upp gården ordentligt. De börjar med att flytta ladugården och logen, som är en byggnad, c:a 2 m i sidled i den norr änden, den södra gaveln blir kvar på ungefär samma ställe. Ny betongplatta gjuts och ny vägg muras upp i den "gamla" ladugården, samt nytt tak och ny panel.

Nästa i ordningen är magasinet som får sig en genomgång och därefter kommer turen till bostadshuset som renoveras helt, det som var Önsta I. Det andra huset, Önsta II, rivs och ett nytt hus byggs upp år 2000 likt det gamla.

Familjen Scandola sköter jorden ifrån 1997 fram till 2013 då Henrik Svensson i Kanik-Lundby övertar brukandet av jorden. De har mest vall på arealen under sin tid. Deras huvudsakliga inriktning på gården blir fjäderfäuppfödning

År 2015 i mars säljer Mario och Eva gården till Linus Edvardsson och hans sambo Josefin Gustavsson. Gården övergår nu till att bli en hästgård och är så idag 2017. Mycket har hänt på gården sedan 1300-talet, så där slutar historien om Önsta.

*Västerås
2017-03-05
Leif Björkström*

*Källor: Astrid Söderholms Gårdarna i Lundby
Församlingsböcker i Lundby
Privata bilder
Lantmäteriets kartor*

*Bilagor: 1 Bilder ifrån 1993-2014
2 Bilder på ombyggn ladugård
3 Bilder ladugården/stall*

Bilaga 1 : Bilder på Önsta I och II mellan 1993 och 2014

Mangårdsbyggnaden på Önsta I efter restaureringen i slutet av 1990-talet

Mangårdsbyggnaden på Önsta II nybyggd 2000

Önsta I

Önsta II

Stallet efter ombyggnaden 1994

Magasinet efter ombyggnaden 1994

Bilaga 2: Några bilder ifrån ombyggnaderna på Önsta mellan 1993-2000

Ladugård och loge före ombyggnaden 1993

Magasinet under ombyggnad 1993

Taket på ladugården avtaget

Stillbord med reglar rivs

Stödkonstruktion under takbjälke för kunna flytta byggnaden i sidled.

Mellan stödkonstruktionen och takbjälke användes grissvål (feta) för att minska friktionen vid sidoflyttningen

Formning av nytt golv samt järn-balkar i tak och väggstommar.

Golvet klart och nu muras väggarna med lecablock som sedan putsas.

Västra väggen färdigmurad

Östra väggen klar, till vä syns vägen till Torp

Undertaket läggs på sedan kommer teglet. Magasinet till vänster